
Димитър Харбалиев / Dimitar Harbaliev

УМИШЛЕНИТЕ ПАЛЕЖИ И КОЛЕКТИВНАТА ОТГОВОРНОСТ СПОРЕД ИСЛАНДСКИ САГИ

Arsons and collective responsibility according to Icelandic sagas

Summary: The execution of intentional arson is probably the most complicated, bloodiest and also the least used method to carry out revenge during the frequent blood feuds occurring in Iceland during the period 874–1262/1264. The successful accomplishment of this deed was due to a group of men united voluntarily around a particular person, who had interest to eliminate an enemy's kin. This could be achieved overnight without casualties for the attackers if they used fire. The analysis of Old Icelandic literary works demonstrates this practice as an action burdening each member of the band with collective responsibility. Icelandic customs and laws take all of this into account, and the consequences, whether legal or public, affected all offenders, regardless of their tribal affiliations or their role in the arson. Collective responsibility in medieval Icelandic legal and social system is an important concept whose consideration contributes to understanding how the blood feuds functioned during their bloodiest episodes.

Key words: Icelandic sagas, arson, blood feud, band, Icelandic turf houses, collective responsibility, consequences

На фона на другите европейски народи историята на исландците започва сравнително късно. Според „Книга за заселването“ (*Landnámabók*) през 874 г. Ингоулв Арнарсон – бягащ от страната си норвежец, след тригодишно скитане се заселил трайно по крайбрежието на „Димящия залив“ (Faxaflói) в южната част на Исландия¹. Половин век по-късно формирането на общонационалното събрание през 930 г., известно като Алтинг (Alþingi), поставило край на *периода на заселване* (Landnamasöld) и начало на *периода на общността* (Þjóðveldisöld)². Той продължил до 1262/1264 г., когато бил сключен „Старият договор“ (Gamli sáttmáli)³, по силата на който Исландия попаднала под властта на норвежката корона. Тези, както и повечето факти за исландската история в първите четири века от нейното съществуване, са известни благодарение на многобройните запазени писмени доказателства. Сред тях преобладаващо и първостепенно място заемат сагите, представляващи записани в проза предания. Те се делят на осем основни типа, като онези от тях, заслужаващи по-сериозно внимание поради тяхната историчност, са *исландските саги* (Íslendinga sögur) и *съвременните*

саги (Samtíðar sögur)⁴. По брой те надвишават 50, като често се припокриват, допълват и потвърждават една друга.

Днес наследството на исландската литературна традиция предоставя единствените писмени доказателства, даващи представа за миналото на острова. При работата с тях веднага се забелязва, че съдържанието им акцентира върху междуличностните и родовите конфликти, чието анализиране и разбиране представляват научен интерес поради централното място, което заемат в живота на исландците. Внимателното разглеждане на такива епизоди показва, че те протичат посредством набор от установени похвати, които невинаги се използват едновременно. Такива са например съдебните дуели, изгнаничеството, засадите, убийствата, отмъщенията и др. Сред тях своето място заема и умишленият палеж като едно от най-рядко използваните, но същевременно и най-смъртоносни действия, застрашаващи всеки от попадналите в кръвна вражда родове.

При анализирането на общо 21 староисландски произведения информация за извършването на умишлени палежи се открива в 13 от тях. Онези, които спадат към типа исландски саги, са „Сага за Егил Скалагримсон“ (Egils saga Skalla-Grímssonar), „Сага за Грехтир“ (Grettis saga), „Сага за Гисли Сурсон“ (Gísli saga Súrssonar), „Сага за изгарянето на Няул“ (Brennu-Njáls saga), „Сага за Храпнкел, жрец на Фреир“ (Hrafnkels saga freysgoða), „Сага за Хен-Тори“ (Hænsna-Póris saga), „Сага за хората от Ейри“ (Eyrbýggja saga) и „Сага за съюзниците“ (Bandamanna saga)⁵. Те се отнасят за периода, обхващащ годините от началото на колонизацията до 1056 г., когато в Скалхолт било основано първото исландско епископство⁶. Други три произведения са от типа съвременни саги – „Сага за исландците“ (Íslendinga saga), „Сага за Гудмунд Добрия“ (Prestssaga Guðmundar Arasonar) и „Сага за Стуртла от Хвам“ (Hvam-Sturla saga). До наши дни те достигат като част от компилацията „Сага за Стуртлунгите“ (Sturluga saga)⁷, обхващаща исландската история в периода 1117–1264 г., когато християнството било напълно възприето на острова⁸. Към посочените дотук саги се добавя и известната хроника „Книга за заселването“⁹, описваща най-ранната история на Исландия и даваща подробни сведения за колонизирането ѝ. Не може да не се вземе под внимание и староисландският правен кодекс „Законы на сивата гъска“ (Grágás), в който се откриват важни постановления относно умишлените палежи и колективната отговорност¹⁰.

За разлика от законника, в тези произведения се описва извършването на общо петнадесет умишлени палежа, някои от които са подробно представени, а други лаконично отбелязани. Девет от тях са проведени на територията на Исландия, като към този брой не влиза описанието на неосъществено намерение за палеж, поместено в „Сага за съюзниците“¹¹. За останалите шест се посочва, че са извършени на територията на Норвегия. Тези цифри обаче не са показателни за интензивността на палежите в Скандинавия, защото анализираните саги засягат предимно историята на Исландия. Изворите сочат, че в Норвегия

те се провеждали по-често. Повод за това твърдение дават някои *кралски саги* (Konunga sögur), дело на Снори Стурлусон – „Сага за Харалд Хорфагре“ (*Haralds saga hins hárfagra*)¹², „Сага за Хокон Хардебрай“ (*Sagan af Hákonu herðibreið*)¹³ и др., които са част от сборника „Земен кръг“ (*Heimskringla*)¹⁴. Съществуват и недвусмислени сведения за извършването на умишлени палежи в Швеция. Едно от тях е руническият камък от Алтуна, окръг Упланд, издигнат през XI в., на който се чете, че баща и син загинали по време на умишлен палеж¹⁵. През втората четвърт на това столетие владетел на Швеция бил Онунд Якоб Олафсон (1022 – ок. 1050), който премахвал политическите си опоненти, като подпалвал домовете им. Това му спечелило прозвището „Глеещите въглини“ (*Kolbränna*)¹⁶. В допълнение към това през 1087 г. шведският крал в изгнание Инге Стари успял да си върне престола, като подпалил дома на своя опонент Свен Жертвопринасящия, и по този начин отнел живота му. За това събитие споменават „Сага за оркнейците“ (*Orkneyinga saga*)¹⁷ и „Сага за Хеирвьор и Хеиртрек“ (*Hervarar saga ok Heiðreks*)¹⁸. Що се отнася до Исландия, установяването на точна дата за повечето извършени там умишлени палежи е непосилна задача. „Книга за заселването“ обаче поставя опожаряването на фермата на Торвард, намираща се северно от „Димиящия залив“, в края на IX в., което хронологически определя този епизод като първото подобно действие на острова¹⁹. По-конкретно е датиран палежът на стопанството Флугумири (*Flugumýgarbrenna*), извършен според „Сага за исландците“ на 22 октомври 1256 г.²⁰ Тези две събития определят границите, в които сагите дават сведения за извършването на умишлени палежи.

Придобиването на ясна представа за палежите се постига на първо място чрез поглед върху исландското общество. То представлявало съвкупност от родове, всеки от които обитавал и обслужвал собствена ферма, снабдена с всички необходими постройки. Сред тях централно място заемало жилището, наречено „дълъг дом“ (*eldaskáli*)²¹. Заможната част от населението (*goði*) обикновено притежавала съдебни и религиозни функции, като с времето последните започнали да избледняват за сметка на засилващата се политическа власт. Под тях стоели фермерите (*bóndi*), оформящи ядрото на исландското общество, а най-ниско били безимотните и робите (*þræll*). Първите две категории били свободни да провеждат самостоятелна политика, която се изразявала в печеленето на колкото се може повече привърженици и съюзници²². Това се правело с цел да се наложи влияние над определен регион и за да се осигури широка обществена подкрепа по време на конфликт. В резултат по време на кръвна вражда освен съперническите си родове участие взимали и онези, живеещи в близост до тях.

За да се пристъпи към извършването на умишлен палеж, бил нужен подходящ повод, който обществото да приеме за справедлив. Пример за такъв била насилствената смърт на близък или влиятелен човек. В такъв случай палежът се явявал форма на отмъщение. Според „Сага за Хен-Тори“ подпалва-

нето на дома на Кетил Дремещия²³ било последствие от убийството на Хелги Арнгримсон, чиито предсмъртни слова били „Изгори, изгори отвътре Кетил Дремещия“²⁴. В някои случаи обаче поводът не бил достатъчно убедителен, което предизвиквало общественото неодобрение и съответно водело до негативни последици за извършителите²⁵.

Организирането и извършването на палез в нечие стопанство не било лека задача. За целта този, който трябвало да отмъсти, разчитал на обществената подкрепа, която неговият род имал. От своите роднини, съседи и приятели той свиквал дружина, съставена от боеспособни мъже, които се поставяли в негова услуга. Колкото по-широка била обществената подкрепа, толкова помногочислена била тази дружина. В посочения по-горе епизод от „Сага за Хен-Тори“ се споменава, че когато едноименният герой решил да отмъсти за откраднатото сено, той не успял да организира свои привърженици. Поради това се обърнал за помощ към мъж на име Торвалд, който му осигурил 32-ма души. Въпреки че Тори участвал само с трима мъже, всички действали под негово разпореждане, защото Торвалд го подкрепял. Именно тази група впоследствие подпалила дома на Кетил Дремещия²⁶. Макар тук да е ясно кой ръководи, в „Сага за Гудмунд Добрия“ се описва обединяването на два отделни колектива с еднаква кауза, като начело на създаденото ново формирование застанали техните двама водачи²⁷.

Когато дружината бивала свикана, се пристъпвало към обсъждане на създадената ситуация. От съществено значение било всички да възприемат идеята на водача за нападение и умишлен палез, като всеки можел да изкаже своето мнение и ако не е съгласен, да оттегли подкрепата си. Такава постъпка обаче водела до загуба на съюзници и обществено положение. Под страх от социална изолация и поради желанието за придобиване на нови съюзници почти винаги мнозинството приемало да участва в такова начинание и гласно се съгласявало да действа по волята на онзи, който ги свиквал. Същевременно всеки участник поемал отговорност към живота на своя другар, което оформяло събралите се като колектив с определени вътрешни правила и закони. Става ясно, че членове на различни родове, нямащи пряко отношение към протичащия конфликт, се съюзявали около една личност, за да засвидетелстват своята подкрепа към нея. Подобно действие им гарантирало ако не нови, то поне подсилване на старите връзки с другите присъстващи. Това определя централно място на колективната отговорност сред отношенията вътре в дружината.

Броят на мъжете, решили да вземат участие в извършването на умишлен палез, трябвало да надвишава числеността на врага, за да се подсигури успехът. В „Сага за Стуртла от Хвам“ се посочва, че Ейнар успял да разграби и подпали стопанството на своя опонент с помощта на 25 души²⁸, докато Тори от „Сага за Хен-Тори“, както вече бе споменато, разчитал на 36 души²⁹. Според „Сага за исландците“ Ейолф Торщеинсон събрал около себе си 42-ма души, защото очаквал сериозна отбрана във Флугумири³⁰, но най-многочислени били онези,

които атакували стопанството на Онунд. Сведения по въпроса дава „Сага за Гудмунд Добрия“, където се посочва, че те били почти 90 човека³¹. Не бива да се пропуска и едно интересно изключение, описано в „Сага за хората от Ейри“. Според нея мъж на име Торолф накарал шест от своите роби да подпалят дома на съперника му Улфар. По време на палежа те се оказали неспособни да окажат каквато и да е съпротива, поради което бързо били заловени, а пожарът – изгасен навреме³². Епизодът ясно показва, че числеността на робите не била достатъчна за извършването на подобно дело. От друга страна, някои от сагите обръщат внимание на броя на хората, намиращи се в стопанството по време на неговото подпалване. В „Сага за Гудмунд Добрия“ се казва, че в имението на Онунд имало 50 души³³, във Флугумийри – 25³⁴, а в дома на Няул те били близо 20 на брой³⁵. В другите произведения числеността им е трудно определяема или въобще не се споменава.

След организирането на дружината се изчаквал удобен момент, в който всички мъжки представители на вражеския род щели да бъдат в набелязаното стопанство, но понякога там присъствали и други хора³⁶. Нападателят се придвижвал до мястото с коне, след което се спешавали и изчаквали удобен момент за атака. Тя обикновено била извършвана през нощта, когато бдителността била сведена до минимум³⁷. Невинаги обаче първоначалната цел била извършването на палеж. В „Сага за исландците“ се посочва, че чифликът във Флугумири щял да бъде подпален само ако Ейболф не успеел да надделее по друг начин³⁸. От това проличава неговото опасение, че нападнатите ще организират ефективна отбрана. Същата нагласа се забелязва в „Сага за изгарянето на Няул“³⁹ и в „Сага за Гудмунд Добрия“⁴⁰. И в трите епизода преди осъществяването на палежа се забелязва провеждане на кратко сражение, успешно за защитниците. В „Сага за изгарянето на Няул“ и в „Сага за исландците“ защитниците още в началото на нападението били изправени пред избора дали да се сражават на открито срещу многочисления враг, или да се отбраняват, укрепени в „дългия дом“, надявайки се, че нападателят няма да посегнат към огъня⁴¹. В „Сага за исландците“ се посочва, че сражението било толкова ожесточено, че мъжете трябвало да почиват „като на игра на топка“, което се дължало на умелата отбрана⁴². Тези предварителни сражения могат да се тълкуват като част от плана на атакуващите, защото така те принуждавали обитателите на стопанството да се окупират в жилищната сграда. По този начин защитниците сами попадали в капана, като пред нападателят стоял изборът дали да водят дълго и изтощително сражение, или просто да подпалят постройката. В други случаи към палежа се подходило веднага, без да има сражение. Пример за това се открива в „Сага за Хен-Тори“⁴³. В останалите кратки епизоди не се споменава дали преди извършването на палежа имало сражение, или не. Във всеки случай от основно значение били решението на лидера и моралът на дружината, която трябвало да остане единна на всяка цена, иначе рискувала провал.

От съществено значение е да се обърне внимание на информацията за споменатите вече жилища от типа „дълъг дом“, която допълва представата за провеждането на умишлените палежи. Според планировката на тези постройки най-просторно било централното помещение. В него имало огнище, около което се извършвали всекидневните домакински дейности. В по-големите домове присъствали и други помещения с различни предназначения – склад, спалня, помещение за пирове и др. Броят на входовете варирал, но най-често те били два. Обикновено жилището било леко вкопано, като вътрешният под бил от трамбована пръст, а през XII–XIII в. – с каменна настилка⁴⁴. Онази особеност, която отличава исландските от норвежките, шведските и датските жилища, е тяхната конструкция. За нея се употребявал по ефикасен начин минимално количество дървен материал. Това се дължи на липсата на гори на острова, която значително повишавала стойността на дървения материал⁴⁵. Той се използвал главно за изграждането на вътрешния скелет на сградата и на външните врати. За всичко останало били използвани камък и торф. Основите на външните стени представлявали каменен зид с височина 40–50 см, в рамките на който бил издиган дървеният скелет на постройката. Върху зида се подреждали предварително изрязани торфени блокове по начин, образуващ вертикална кухня в стената, която била запълвана с чакъл. Покривът се изграждал чрез подреждане върху основните греди на тънки клони, а върху тях бил настилан торф. По този начин дървените части се предпазвали от влага и гниене⁴⁶. Оформени така, исландските домове, погледнати отвън, приличали на издигащи се над земята могили. Единствено външните дървени врати, отворите за дима и в някои случаи малките отвори по покрива издавали, че това всъщност е нечий дом. Някои по-богати стопани влагали повече от необходимия дървен материал в своите жилища, като поставяли по вътрешните стени ламперия или декорирали с дърворезба. Всичко това превръщало жилището в доста ценно съоръжение, чието преизползване било за предпочитане пред неговото унищожаване. Именно това била причината умишлените палежи в Исландия да се извършват толкова рядко. В „Сага за исландците“ се посочва, че домът на Гисур бил толкова хубав, че не можел да се равнява на никой друг в Скагафиорд с изключение на епархията в Хоулар⁴⁷. От друга страна, „Сага за Стуртла от Хвам“ споменава, че когато Ейнар атакувал стопанството в Хвам, избрал момент, в който там нямало мъже. Така той и неговите поддръжници отвели жените и децата в близката църква, разграбили имота и едва след това го подпалили⁴⁸. Тук се вижда, че целта на Ейнар не била да заличи рода на Стуртла, а по-скоро да го обезсили в материално отношение. Другите епизоди обаче показват, че за да се предприеме умишлен палеж, на дружината ѝ било все едно дали ще има материална изгода от това. Навярно по време на атаката другите постройки в имението били разграбвани, макар това да не се споменава в сагите.

Когато се пристъпвало към извършването на умишлен палеж, се вземал предвид фактът, че торфът гори трудно – особено във влажно време, поради

което най-уязвимите точки на жилището били външните врати. Нападателите обкръжавали постройката и блокирали вратите, като струпвали пред тях запалими материали, а всички други отвори се запушвали със слама. Обикновено оставяли свободен един изход, пред който заставали няколко човека, готови да посекат всеки, който се осмели да излезе или опита да се спаси. Подобно развитие на ситуацията навярно оказвало силен психологически ефект върху отбраняващите се, които били притиснати в своя дом и предусещали какво ще последва.

Оттук насетне се пристъпвало към подпалването на жилището, като за целта бил нужен огън. Невинаги нападателите разполагали с такъв. В „Сага за Гудмунд Добрия“ и „Сага за исландците“ се казва, че той бил предоставян от съседни стопанства⁴⁹. След като всичко било подготвено, струпаните пред вратите дърва и слама се запалвали, а пламъците обхващали първо външните дървени части на жилището, след което се разпространявали по вътрешната дървена конструкция. По такъв начин започнал палежът, описан в „Сага за Гудмунд Добрия“⁵⁰, докато в „Сага за Хен-Тори“ и „Сага за хората от Ейри“ за това се разказва по-накратко⁵¹. В някои случаи сламата, с която били запушени отворите на покрива, също се подпалвала и постройката се изпълвала със задушлив дим. Описание за това се открива в „Сага за исландците“ и в „Сага за изгарянето на Няул“⁵². Невинаги обаче огънят се разгарял. „Сага за Гудмунд Добрия“ и „Сага за изгарянето на Няул“ посочват, че той не успял да се разпространи и се наложило торфът на покрива да бъде повдигнат и да се подпалят сухите клонки под него⁵³.

Създадената по този начин безизходна ситуация предлагала на отбраняващите се само един вариант – преговори с водача на дружината за живота на присъстващите в горящата сграда: жени, деца и всички други, незамесени в конфликта (ако имало такива). В „Сага за исландците“ се казва, че от горящия дом на Гисур излязла само дъщеря му Ингибьорг, а въпреки че на жена му било позволено да се спаси, тя избрала да остане вътре⁵⁴. Такъв епизод се открива и в „Сага за изгарянето на Няул“, където се казва, че присъстващите жени можели безопасно да напуснат горящата постройка. Сред тях обаче бил предрешеният Хелги Няулсон, който бързо бил разкрит и посечен на място. Накрая Флоси, водачът на нападателите, предложил да пощади Няул и жена му Бергтора, защото били възрастни хора, но те отказали, не желейки да стават свидетели на смъртта на своите наследници⁵⁵. Подобни действия се откриват в „Сага за Гудмунд Добрия“, където се посочва, че Гудмунд пуснал навън от атакуваното стопанство всички присъстващи, които не били пряко замесени в конфликта⁵⁶. В останалите разглеждани епизоди липсват сведения за подобни действия. За да се спасят от пламъците и дима, някои от защитниците излизали през единствения отворен изход само за да бъдат посечени на място от стоящите наблизко въоръжени мъже. Останалите вътре загивали от задушаване или изгаряне.

В редки случаи някой от присъстващите в горящата постройка успявал да се измъкне незабелязан въпреки опитите на дружината да покрие всички

възможни изходи. „Сага за изгарянето на Няул“ споменава, че Каури, зет на Няул, успял в най-критичния момент да излезе през един тесен отвор и да избяга⁵⁷. По доста по-необичаен начин постъпил Гисур, за да се спаси от пламъците, обхванали Флугумири. Според „Сага за исландците“ той влязъл в едно от помещенията, необхванати от пламъците, и се скрил в буре, пълно със суроватка⁵⁸. Когато нападателите се разотиили, той излязъл оттам и потърсил убежище в близката църква, където преди това се били подслонили дъщеря му Ингибьорг, тежко раненият му син Хал и 10-годишният му внук Торлак. Там с тяхното здравословно състояние се заели църковните служители⁵⁹. Подслон в църква намират и някои от оцелелите от стопанството на Онунд, както е описано в „Сага за Гудмунд Добрия“⁶⁰. От тези две саги, сюжетите на които се развиват години след християнизацията на Исландия⁶¹, се вижда, че църковният храм понякога бил използван като убежище срещу насилието, където също така можело да бъде получена и медицинска помощ.

При извършването на умишлен палеж нападателите обикновено оставали заедно толкова дълго, колкото да се уверят, че всички в подпалената постройка били загинали⁶². В „Сага за Гудмунд Добрия“ се казва, че след като настъпило утрото, хората на Гудмунд обходили димящите руини на жилището, като със своите копия проверявали скришните места. След като се уверили, че всички са мъртви, те напуснали стопанството⁶³. Това е доказателство за техния стремеж на всяка цена да постигнат максимален успех, не оставяйки след себе си никого, който да потърси отмъщение. Такава била основната цел на всяка една дружина, извършила умишлен палеж. Жертвите не били малочислени според исландските критерии. При палежа на имението във Флугумири се посочва, че загинали 25 души⁶⁴, а в това на Няул се изчислява, че били между 10 и 15⁶⁵. Най-многочислени били жертвите след опожаряването на стопанството на Онунд. Макар „Сага за Гудмунд Добрия“ да не посочва точна цифра, те вероятно били малко над 25 души⁶⁶. Всичко това превръща тези нападения в истински трагедии, които исландците помнели дълго. Анализираният творби сочат, че след тях събитията можели да се развият по три начина. Според първия, ако всички мъжки представители на потърпевшия род били загинали и ако нямало кой да потърси справедливост за тяхната смърт, кръвната вражда приключвала. Но ако все пак някой оцелеел, той можел да повдигне обвинение срещу извършителите по време на общо събрание (тинг) или, в третия случай – да поеме по пътя на отмъщението, което удължавало кръвната вражда. В анализирания примери се откриват и трите вида последици.

Действията, които извършителите предприемали след края на умишления палеж, били резултат от неговите последици. В повечето случаи, когато нямало оцелели мъжки представители от вражеския род, дружината се разпускала и всички се разотивали по домовете си. Там те прекарвали времето до общонационалното събрание Алтинг, на което се явявали като едно цяло, а не като отделни индивиди. Това се дължи на колективно извършеното от тях деяние,

макар да действали под нечие ръководство. На събранието те публично оповестявали за извършеното от тях. По този начин показвали пред обществото, че уважават законите и са наясно с извършеното, и че не се страхуват да поемат пълна отговорност за това. Ако получили широка обществена подкрепа, то всичко минавало гладко, без да се повдигат обвинения. Често се случвало именно това, защото представителите на дружината били от различни родове, което гарантирало по-широка подкрепа за всички тях. Както вече бе споменато, всеки род имал определени съюзници, а когато родовете се обединят, същото важало и за техните съюзници. В случаите, когато чрез палеж бил премахнат обществен враг или род, лишен от обществена подкрепа, всеки от извършителите печелел слава и чест – една от положителните страни на колективните взаимоотношения. Но ако все пак било повдигнато обвинение, то било отправяно към всички членове на колектива. Според „Законите на сивата гъска“ организаторите и участниците в колектива, възнамеряващ или извършил палеж над нечие стопанство, се наказвали с „малко изгнаничество“, което поставяло индивида извън рамките на исландския закон за период от три години⁶⁷. На това наказание подлежали и онези от съседите на потърпевшото имение, които предоставили огън на извършителите⁶⁸. Ясно проличава, че съдът разпознавал колективната отговорност, която споделяли всички, оказали съдействие при извършването на палежа.

Ако при опожаряването на нечие стопанство нямало пострадали, отношенията между родовете могли да се регулират чрез извънсъдебни или съдебни споразумения. Пример за това се открива в „Сага за Стуртла от Хвам“, където след опожаряването на чифлика в Хвам между главите на враждуващите родове било постигнато примирие. По време на тинг те се договорили всеки да заплати обезщетение за щетите, нанесени на другия⁶⁹. „Законите на сивата гъска“ ясно посочват за кои постройки в стопанството може да се изисква компенсация, ако пострадат от умишлен палеж. Това са жилището, складовете и църквата (ако има такава)⁷⁰. Освен това се посочва кои части подлежат на компенсация при частични поражения за жилището – килерът, спалнята, централното помещение и т.н.⁷¹. Законът постановява глоби и за повредата на движимо имущество⁷². Интерес предизвикват и последствията за стопанството на Кетил Дремещия. „Сага за Хен-Тори“ посочва, че от неговия род оцелял единствено синът му Херстейн, който предната вечер бил на гости у съеди. Той веднага се заел да търси съюзници, като се обърнал към Од – местен главатар, който веднага решил да го подкрепи. Но когато двамата пристигнали на мястото на изпепелената къща, Од оповестил, че присвоява земята. Това стъписало Херстейн, който бил безсилен да стори каквото и да било. Скоро след това един от съседите отмъкнал оцелелия добитък. По този начин всичко, което притежавал родът на Кетил, било отнето за едно денонощие⁷³. Този епизод показва, че хората, населяващи региона, в който бил извършен палежът, не винаги били на страната на потърпевшия, което водело до безнаказаност на дружината,

подпалила стопанството. Единственият вариант, който Херстейн имал пред себе си, било отмъщението.

Според неписаните правила на кръвната вражда при извършването на умишлен палеж и при наличието на жив представител на потърпевшия род от мъжки пол правото на отмъщение се падало именно на него. И понеже всички участници в палежа споделяли колективната отговорност, той се изправял срещу нейните членове заедно със своите поддръжници. Доста описателна по този въпрос е „Сага за изгарянето на Няул“, където се описва, че след като Каури Солмундсон успял да се спаси от горящото стопанство на Няул, се закле, че ще отмъсти на Флоси и неговите последователи, станали известни като „Подпалвачите“ (Brennemänner)⁷⁴. Той успял да събере голям брой привърженици, многократно надвишаващи „Подпалвачите“. От сагата става ясно, че общественото мнение било на страната на Каури и каузата му. Това поставило хората на Флоси в крайно неизгодно положение. За да увеличи шансовете им за оцеляване, той разпоредил всички да останат заедно, за да споделят една и съща съдба⁷⁵. Те положили клетва, че ако някой от тях загине, другите ще отмъстят, а съдбата на всеки, който се осмели да побегне, ще бъде решена от дружината. По този начин всеки от нейните членове бил обвързан с конкретни отговорности. Полагането на такава клетва се открива и в „Сага за Гудмунд Добрия“⁷⁶. Съобразно „Законите на сивата гъска“ в частта, озаглавена „Процедури на Събранията“, се вижда, че клетвата е възприемана като правно обосновано действие, обвързващо две или повече лица с определени задължения⁷⁷.

„Подпалвачите“ се укрили умело, а съюзниците на Каури започнали упорито да ги издирват. По-голямата част от тях били на мнение да се подпалят домовете на онези, последвали Флоси. Те обаче били вразумени от мъж на име Морд, който добре познавал исландските обичаи и закони. По време на последвалия Алтинг се разгорял ожесточен спор между привържениците на Каури и тези на Флоси, който прераснал в открит сблъсък, завършил с няколко жертви. След този случай Флоси и част от „Подпалвачите“ били обявени за „изгнаници“. Най-безопасно за тях било да напуснат Исландия. Поради това Каури сам подхванал отмъщението, като в течение на няколко години издирил и убил повечето от „Подпалвачите“. Когато дошъл ред на Флоси, се оказало, че той станал вярващ християнин и силно се разкайвал за стореното, заради което бил пощаден⁷⁸.

Според „Сага за исландците“ подобни са последиците след палежа на стопанството Флугумири, като онзи, който трябвало да отмъсти за смъртта на своите роднини, бил Гисур – главата на рода. Когато дружината разбрала, че той е жив, всички решили да останат единни и да се укрият, както постъпили „Подпалвачите“. Сагата обаче посочва, че за каузата на Гисур се застъпили 500 мъже – една голяма армия за исландските стандарти⁷⁹. Осъзнавайки безизходицата, подпалвачите на Флугумири се укрили на един удобен за отбрана остров в близост до северния исландски бряг – остров Хрисей⁸⁰. Между-

временно хората около Гисур опустошили две стопанства – това на Ейолф Торщейнсон – лидера на дружината, и едно съседно на него⁸¹. Когато се разбрало, че извършителите на палежа се били укрили на острова, Гисур с част от съюзниците си преговарял с тях, като се постигнато примирие за през зимата⁸². В последствие хората около Гисур се разотиили, а той, също като Каури, започнал сам да отмъщава, убивайки по-голямата част от хората на Ейолф.

Анализираните дотук примери, поместени в използваните саги, ясно показват, че успешното осъществяване на умишлен палеж се извършвало единствено от група хора, обединени около личност, чийто род бил засегнат от кръвна вражда. Съставът на формираната по този начин дружина бил от мъже, принадлежащи към различни родове. Тези мъже се подчинявали доброволно на волята на онзи, който ги свикал. Така родовете, поддръжници на потърпевшия от враждата, засвидетелствали своята подкрепа към него. Те обаче не му били безпрекословно подчинени. По-скоро били длъжници, които се опитвали да си осигурят продължителната му подкрепа. Колкото по-влиятелен и богат бил един род, толкова повече привърженици се стичали да помагат по време на конфликт. Подобно обединение напомня в известна степен на войска, ръководена от военачалник, участниците в която били застрашени от загуба на социално положение, ако откажат съдействие. Съгласието за участие в подобна надродова група от мъже означавало отговорност към другите и съгласие с волята на водача. При извършването на палеж, без значение от ролята, която изпълнявал всеки от тях, всички поемали еднаква отговорност при евентуални последици. Това важало дори за онези, които бездействали. Тази колективна отговорност можела да доведе както до издигне в обществото, така и до ескалация на насилието. Исландските закони разпознават това като колективна вина и при повдигането на обвинение подсъдими били всички членове на дружината. Тяхната съдба обаче невинаги се решавала по легален път. Понякога над всички тях се стоварвало отмъщението на пострадалия род, което се извършвало с обществена подкрепа и одобрение. Поради това умишлените палежи били едно доста рисковано начинание, рядко употребявано в Исландия, но с крайно унищожителен ефект. Ето защо, макар и да не били прилагани често, опожарявания на стопанства са отразени в редица саги и без съмнение разказите за такива деяния били предавани от поколение на поколение. Всичко това поставя умишлените палежи и унищожаването на вражеския род сред значимите аспекти на конфликтите в Исландия в периода IX–XIII в.

БЕЛЕЖКИ

¹ The Book of the Settlement of Iceland. Transl. by T. Ellwood, University of Michigan, 1898, p. 8-9. За местоположението на „Димящия залив“ вж. Information about Faxaflói <<https://guidetoiceland.is/travel-iceland/drive/faxaflói>> 02.11.2015.

² Използваните преводи и транслитерации в текста са дело на автора. Всички заглавия на произведения са преведени на български език по смисъл, докато личните

имена и част от географските названия (например Флугумири) са използвани в техния транслитериран вариант. За онагледяване на транслитерацията, при първото споменаване на термин или наименование на сага в текста в скоби се посочва тяхното староисландско изписване на латиница.

³ **Хяулмарсон, Й. Р.** История на Исландия. От Заселването до наши дни. С., 2007, с. 66. Повече за „Стария договор“ може да се прочете тук: **Egils, S. Gamli sáttmáli** <<http://eyjan.pressan.is/silfuregils/2009/07/24/gamli-sattmali/>> 02.11.2015.

⁴ За класификация на сагите вж. O'Donoghue, H. Old Norse-Icelandic Literature, Blackwell Publishing, 2004, p. 22.

⁵ Посочените тук 8 произведения, спадащи към типа „исландски саги“, са използвани в техните английски преводи. Те са публикувани като част от корпуса The Complete Sagas of Icelanders Including 49 Tales. Ed. V. Hreinsson, R. Cook, T. Gunnell, K. Kunz, B. Scudder, vol. I-V, Reykjavík, 1997. Преводи на други езици (включително исландски и норвежки) могат да се открият на сайта на Icelandic Saga Database <<http://sagadb.org/>> 02.11.2015.

⁶ Повече информация за това може да се открие на интернет страницата на Skalholt <<http://skalholt.is/3905-2/?lang=en>> 02.11.2015. В Исландия християнството е въведено като равноправна религия през 1000 г., но голяма част от популацията на острова изповядва „старата религия“ до 1056 г., когато е издигната епархията в Скалхолт. Там се настанява първият исландски епископ Ислейвур Гисурсон.

⁷ Единственият до момента английски превод на компилацията е публикуван в двутомник: Sturlunga saga. Transl. by J. H. McGrew, vol. I, New York, 1970; Sturlunga saga. Transl. by J. H. McGrew and R. G. Thomas, vol. II, New York, 1974.

⁸ Периодът 1056–1117 г. в известна степен се покрива от сюжетите на някои „епископски саги“ (Biskupa sǫgur), които обаче няма да бъдат взети под внимание в настоящата статия поради религиозната им тематика.

⁹ Използваният в настоящата статия английски превод на творбата е един от най-ранните. Той е публикуван под вече цитираното по-горе заглавие The Book of the Settlement of Iceland. Transl. by T. Ellwood, University of Michigan, 1898.

¹⁰ Староисландският законник е рядко превеждан документ, като неговият единствен английски превод излиза в два тома: Laws of Early Iceland, vol. I, University of Manitoba press, 1980; Laws of Early Iceland, vol. II, University of Manitoba press, 2000.

¹¹ Епизодът е поместен в глава 12 от „Сага за съюзниците“ (CSI, vol. V, p. 307).

¹² **Стурлусон, С.** Саги за кралете на Севера. Т. 1. С., 2003, глава 12, с. 76–77.

¹³ **Стурлусон, С.** Саги за кралете на Севера. Т. 2. С., 2003, глава 13, с. 367.

¹⁴ Български превод на сборника е публикуван в цитирания вече двутомник **Стурлусон, С.** Саги за кралете на Севера, Военно издателство. Т. 1-2. София, 2003.

¹⁵ За повече информация относно руническия камък вж. The Altuna Runestone (*Altunastenen*)

<<http://thepicturestones.weebly.com/the-altuna-runestone.html>> 02.11.2015.

¹⁶ Информация за Онунд Якоб Олафсон може да се открие на интернет страницата, посветена на него: Anund Jacob “Kolbrðnna” Olofsson, Kung av Sverige <<http://www.geni.com/people/Anund-Jacob-Olofsson-Coal-burner-Kolbr%C3%A4nna/600000000169088300>> 02.11.2015.

¹⁷ Пълен английски превод на „Сага за оркнейците“ е публикуван под заглавие The Orkneyinga saga. Transl. by Jon. A. Hjalatalin, Edinburg, 1873 <<https://archive.org/stream/>

orkneyingasaga00goudgoog/orkneyingasaga 00goudgoog_djvu.txt> 02.11.2015. Палежът на чифлика на Свен Жертвопринасящия е описан в глава 117 от сагата.

¹⁸ Датски превод на „Сага за Хеирвьор и Хеиртрек“: Herverar saga ok Heidreks. G. Jónsson og B. Vilhjálmsson sáu um útgáfuna. <[http://www.heimskringla.no/wiki/Herverar saga ok Hei%C3%B0reks](http://www.heimskringla.no/wiki/Herverar_saga_ok_Hei%C3%B0reks)> 16.12.2015. Палежът е описан в глава 16 от сагата.

¹⁹ T. Ellwood, The Book of the Settlement of Iceland. Transl. University of Michigan, 1898, ch. 20, p. 24.

²⁰ Датата се определя според описанието, което сагата дава в края на глава 174 – вж. SS, vol. I, p. 403. За повече информация вж. Hansson, Ó. Flugumýrabrenna . Sýalda minning – Mánudagsblaðið, 14 sept. 1953

<http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=3651286> 02.11.2015. Описанието на палежа във Флугумири доста наподобява този на чифлика на Нял. Това повдига ред въпроси и съмнения.

²¹ Kellogg, R., J. Smiley. The Sagas of Icelanders. Penguin publishing, 1997, p. 640.

²² Относно социалната стратификация на исландското общество вж. Karlsson, G. The History of Iceland. University of Minnesota press, 2000, p. 52–57.

²³ На исландски език името се изписва като *Blund-Ketill*, като *Blund* означава *дрямка*. В този смисъл прякорът се превежда като *Дремеция*. Името *Ketill* следва да се транслитерира на български език като Кетитл, защото двойното „l” се изговаря като „тл“. В текста обаче името се използва в неговия винителен падеж – Кетил.

²⁴ На староисландски изразът звучи така: *Brenni, brenni Blund-Ketil inni*. Това е описано в глава 8 от сагата (CSI, vol. V, p. 248). Там също се посочва, че Хелги бил син на заможен и влиятелен човек, което довело до извършването на умишления палеж.

²⁵ Вж. глава 9 от „Сага за Хен-Тори“ (CSI, vol. V, p. 248–249) и глави 132–158 от „Сага за изгарянето на Няул“ (CSI, vol. pp. 162–219).

²⁶ Глави 7–8 от „Сага за Хен-Тори“ (CSI, vol. V, p. 245–248).

²⁷ Вж. глава 13 от сагата (SS, vol. II, p. 179)

²⁸ Числеността на дружината е посочена в глава 10 от „Сага за Стуртла от Хвам“ (SS, vol. I, p. 72).

²⁹ Вж. глава 8 от сагата (CSI, vol. V, p. 247–248).

³⁰ Числеността на поддръжниците на Ейолф е посочена в глава 171 от сагата (SS, vol. I, p. 394).

³¹ Вж. „Сага за Гудмунд Добрия“, глава 13 (SS, vol. II, p. 178).

³² Този епизод е поместен в началото на 31-ва глава от „Сага за хората от Ейри“ (CSI, vol. V, p. 168–170).

³³ Вж. „Сага за Гудмунд Добрия“, глава 13 (SS, vol. II, p. 180).

³⁴ Вж. „Сага за исландците“, глава 171 (SS, vol. I, p. 397).

³⁵ Вж. „Сага за изгарянето на Няул“, глава 127 (CSI, vol. III, p. 152–153).

³⁶ Пример за това се открива в глава 172-ра от „Сага за исландците“ (SS, vol. I, p. 396).

³⁷ Информация за това твърдение се открива в 171-ва глава от „Сага за исландците“ (SS, vol. I, p. 395), в глава 9-та от „Сага за Хен-Тори“ (CSI, vol. V, p. 248–249) и в 127-ма глава от „Сага за изгарянето на Няул“ (CSI, vol. III, p. 152–153).

³⁸ Вж. „Сага за исландците“, глава 171 (SS, vol. I, p. 394).

³⁹ Вж. „Сага за изгарянето на Няул“, глава 127 (CSI, vol. III, p. 152–153).

⁴⁰ Вж. „Сага за Гудмунд Добрия“, глави 13–14 (SS, vol. II, p. 178–180).

⁴¹ Относно дилемата на защитниците вж. „Сага за изгарянето на Няул“, глава 127 (CSI, vol. III, pp. 152-153) и „Сага за исландците“, глава 172 (SS, vol. I, p. 396).

⁴² Вж. „Сага за исландците“, глава 172 (SS, vol. I, p. 396–397).

⁴³ Вж. „Сага за Хен-Тори“, глава 9 (CSI, vol. V, p. 248–249).

⁴⁴ Вж. **Karlsson, G.** Op. cit. pp. 48-50; **Short, W.** *Icelanders in the Viking Age. The people of the Sagas.* McFarland and Company Inc., 2010, p. 93–100; **Буйайе, Р.** *Средновековна Исландия.* Москва, 2009, с. 322–327.

⁴⁵ Богата нагледна информация за дървения материал в средновековна Исландия може да се добие тук. – **Mooney, D. E.** *Pillaging the forests?* Reykjavík, 28 January 2015 <<http://www.felagfornleifafræðinga.is/wp-content/uploads/2015/01/Pillaging-the-forests-DEM-280115.pdf>> 02.11.2015.

⁴⁶ В интернет се открива богата информация относно техниката на строене на исландската торфена къща. Някои от по-достъпните страници са: **Short, W. R.** *Turf Houses in the Viking Age.* <http://www.hurstwic.org/history/articles/daily_living/text/Turf_Houses.htm> 02.11.2015; *The Turf House Tradition, UNESCO* <<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5589/>> 02.11.2015; Жилище северня в Исландии “епохи викингов”.

<http://vk.com/wall-55987654_634> 02.11.2015.

⁴⁷ Този епизод е поместен в глава 174-та от „Сага за исландците“ (SS, vol. I, p. 403).

⁴⁸ Вж. „Сага за Стуртла от Хвам“, глава 10 (SS, vol. I, p. 72).

⁴⁹ Вж. глава 14-та от „Сага за Гудмунд Добрия“ (SS, vol. II, p. 181) и глава 172-ра от „Сага за исландците“ (SS, vol. I, p. 396).

⁵⁰ Вж. „Сага за Гудмунд Добрия“, глава 14 (SS, vol. II, p. 180–183).

⁵¹ Вж. „Сага за Хен-Тори“, глава 9 (CSI, vol. V, pp. 248-249) и „Сага за хората от Ейри“, глава 31 (CSI, vol. V, pp. 168-170).

⁵² Вж. глава 172-ра от „Сага за исландците“ (SS, vol. I, p. 398) и в глава 129-та от „Сага за изгарянето на Няул“ (CSI, vol. III, p. 155).

⁵³ За подпалването на покрив по този начин описание дават глава 14-та от „Сага за Гудмунд Добрия“ (SS, vol. II, p. 181) и в глава 129-та от „Сага за изгарянето на Няул“ (CSI, vol. III, p. 155).

⁵⁴ Вж. „Сага за исландците“, глава 173 (SS, vol. I, p. 400).

⁵⁵ Този епизод се открива в глава 129 от „Сага за изгарянето на Няул“ (CSI, vol. III, pp. 156-157).

⁵⁶ Вж. „Сага за Гудмунд Добрия“, глава 14 (SS, vol. II, p. 181).

⁵⁷ Бягството на Каури е описано в края на глава 129 от „Сага за изгарянето на Няул“ (CSI, vol. III, p. 157).

⁵⁸ SS, vol. I, ch. 174, p. 402.

⁵⁹ Ibid., ch. 173, p. 400.

⁶⁰ Вж. „Сага за Гудмунд Добрия“, глава 14 (SS, vol. II, p. 182–183).

⁶¹ „Сага за Гудмунд Добрия“ и „Сага за исландците“ са записани около XII–XIII век. Кога са съчинени, все още е трудно да се каже, но като се има предвид присъствието на християнски елементи в тях, се приема, че е било след 1056 г.

⁶² Доказателства за това се откриват в глава 174-та от „Сага за исландците“ (SS, vol. I, p. 402) и глава 130-та от „Сага за изгарянето на Няул“ (CSI, vol. III, p. 158).

⁶³ Вж. „Сага за Гудмунд Добрия“, глава 14 (SS, vol. II, p. 183).

- ⁶⁴ Вж. „Сага за исландците“, глава 173 (SS, vol. I, p. 401).
- ⁶⁵ Вж. „Сага за изгарянето на Няул“, глава 130 (CSI, vol. III, p. 158).
- ⁶⁶ Това предположение се дължи на приблизителната калкулация на жертвите. Трябва да се вземе предвид, че в стопанството според сагата имало 50 души, 15 от тях били гости, като те, заедно с жените, били пуснати да излязат, за да се спасят от пламъците. Не се споменава точният брой на жените, но те едва ли са били повече от 10.
- ⁶⁷ Laws of Early Iceland, vol. I, University of Manitoba press, 1980, p. 160.
- ⁶⁸ Idem.
- ⁶⁹ Вж. „Сага за Стуртла от Хвам“, глава 10 (SS, vol. I, p. 72).
- ⁷⁰ Laws of Early Iceland, vol. II, University of Manitoba press, 2000, p. 352.
- ⁷¹ Ibid., p. 353.
- ⁷² Idem.
- ⁷³ Този епизод обхваща втората половина от глава 9-та на „Сага за Хен-Тори“ (CSI, vol. V, p. 249).
- ⁷⁴ CSI, vol. III, ch. 129, p. 157).
- ⁷⁵ Ibid., p. 158–159.
- ⁷⁶ Вж. „Сага за Гудмунд Добрия“, глава 14 (SS, vol. II, p. 183).
- ⁷⁷ Laws of Early Iceland, vol. I, University of Manitoba press, 1980, p. 65; p. 75; p. 79.
- ⁷⁸ С този епизод „Сага за изгарянето на Няул“ приключва (CSI, vol. III, ch. 158, p. 219–220).
- ⁷⁹ Тази цифра е посочена в глава 175-та от „Сага за исландците“ (SS, vol. I, p. 404).
- ⁸⁰ За локализацията на остров Хрисей вж. Island of Hrisey <<http://visithrisey.is/>> 02.11.2015.
- ⁸¹ SS, vol. I, ch. 175, p. 404–405.
- ⁸² Ibid., p. 406.

ЛИТЕРАТУРА

- Буайе, Р.** Средневековая Исландия. Москва, 2009.
- Стурлусон, С.** Саги за кралете на Севера. Т. 1-2. С., 2003.
- Хяулмарсон, Й. Р.** История на Исландия. От Заселването до наши дни. С., 2007.
- Karlsson, G.** The History of Iceland. University of Minnesota press, 2000.
- Kellogg, R., J. Smiley.** The Sagas of Icelanders. Penguin publishing, 1997.
- Short, W.** Icelanders in the Viking Age. The people of the Sagas. McFarland and Company Inc., 2010.
- Sturlunga saga. Transl. by J. H. McGrew, vol. I, New York, 1970
- Sturlunga saga. Transl. by J. H. McGrew and R. G. Thomas, vol. II, New York, 1974.
- The Book of the Settlement of Iceland. Transl. by T. Ellwood, University of Michigan, 1898.
- The Complete Sagas of Icelanders Including 49 Tales. Ed. V. Hreinsson, R. Cook, T. Gunnell, K. Kunz, B. Scudder, vol. I-V, Rejkjavik, 1997.
- Laws of Early Iceland, vol. I, University of Manitoba press, 1980.
- Laws of Early Iceland, vol. II, University of Manitoba press, 2000.
- O'Donoghue, H.** Old Norse-Icelandic Literature, Blackwell Publishing, 2004.

СЪКРАЩЕНИЯ

CSI – The Complete Sagas of Icelanders Including 49 Tales. Ed. V. Hreinsson, R. Cook, T. Gunnell, K. Kunz, B. Scudder, vol. I-V, Reykjavík, 1997.

SS – Sturlunga saga. Transl. by J. H. McGrew, vol. I, New York, 1970; Sturlunga saga. Transl. by J. H. McGrew and R. G. Thomas, vol. II, New York, 1974.

ИНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

Information about Faxaflói

<<https://guidetoiceland.is/travel-iceland/drive/faxaflloi>> 02.11.2015.

Egils, S. Gamli sáttmáli

<<http://eyjan.pressan.is/silfuregils/2009/07/24/gamli-sattmali/>> 02.11.2015

Icelandic Saga Database

<<http://sagadb.org/>> 02.11.2015.

Skalholt

<<http://skalholt.is/3905-2/?lang=en>> 02.11.2015.

The Altuna Runestone (*Altunastenen*)

<<http://thepicturestones.weebly.com/the-altuna-runestone.html>> 02.11.2015.

Anund Jacob “Kolbränna” Olofsson, Kung av Sverige

<http://www.geni.com/people/Anund-Jacob-Olofsson-Coal-burner_Kolbr%C3%A4nna/6000000001169088300> 02.11.2015.

The Orkneying saga. Transl. by Jon. A. Hjaltalin, Edinburg, 1873.

<https://archive.org/stream/orkneyingasaga00goudgoog/orkneyingasaga00goudgoog_djvu.txt>

Hervarar saga ok Heidreks. G. Jónsson og B. Vilhjálmsson sáu um útgáfunu.

<http://www.heimskringla.no/wiki/Hervarar_saga_ok_Hei%C3%B0reks> 16.12.2015.

Hansson, Ó. Flugumýrarbrenna – Sjð alda minning – *Mánudagsblaðið*, 14 sept. 1953.

<http://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=3651286> 02.11.2015.

Mooney, D. E. Pillaging the forests? Reykjavík, 28 January 2015.

<<http://www.felagfornleifafrædinga.is/wp-content/uploads/2015/01/Pillaging-the-forests-DEM-280115.pdf>> 02.11.2015.

Short, W. R. Turf Houses in the Viking Age.

<http://www.hurstwic.org/history/articles/daily_living/text/Turf_Houses.htm> 02.11.2015.

Жилище северня в Исландии “эпохи викинггов”.

<http://vk.com/wall-55987654_634> 02.11.2015.

The Turf House Tradition, UNESCO

<<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5589/>> 02.11.2015

Island of Hrisey.

<<http://visithrisey.is/>> 02.11.2015.